

проф. др **Зоран Ранковић**
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за филологију

Црквенословенска ортоепска норма и српска рукописна традиција

Сажетак: У овоме раду пажња је посвећена представљању српског изговора транскрибованих црквенословенских богослужбених текстова у рукописном Поменику манастира Грабовца (XVIII-XIX век), који припада рукописној збирци Црквеног музеја Будимске епархије.*

После велике сеобе Срба под Арсенијем III Чарнојевићем и доласком у крајеве преко Саве и Дунава, српски народ, изложен верском и језичком притиску римокатоличке Аустроугарске, духовно се окреће Русији и обраћа јој се за помоћ. Резултат те српско-руске културне оријентације јесте отварање славенске школе у Сремским Карловцима 1726. године.¹ Прву славенску школу водио је Максим Суворов, често уз помоћ свога брата Петра, све до смрти оснивача славенске школе у Срба – митрополита Мојсија Петровића. Под новим митрополитом, Вићентијем Јовановићем, није дошло до гашења школе у Сремским Карловцима. Уместо Суворовљеве славенске, 1733. год. почела је рад славенско-латинска школа у којој је предавала група руских учитеља из Кијева на челу с Емануилом Козачинским, а прекинула је рад 1737. године, после упокојења митрополита Вићентија Јовановића. Међутим, Срби у данашњој Војводини продужили су даље развијање свога школства на рускословенском језику. До данас, постепено сужавајући поље своје употребе, рускословенски² је остао у функцији званичног богослужбеног језика Српске православне цркве.

Са лингвистичког становишта, прелажење на нови тип црквеног и књижевног језика – са српкословенског на рускословенски – није представљало неку посебну тешкоћу. Међусобне сличности и истоветности руског црквеног и српског црквеног језика првих деценија XVIII века биле су велике: оба ова језика представљала су, заправо, варијетете једног истог, старословенског језика, првог словенског црквеног и књижевног језика. Стога, како се у науци истиче, замена српкословенског

* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у 20. веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ А. Младеновић, *О неким питањима примене и измене рускословенског језика код Срба*. - Зборник за филологију и лингвистику, XXV/2, Нови Сад 1982, стр. 47-55.

² За језик богослужбених књига православних Словена има више термина: руска редакција старословенског језика, рускословенски, новоцрквенословенски, рускоцрквенословенски, црквенословенски језик. Види: А. Младеновић, *Улога рускословенског језика у формирању српског књижевног језика новије епохе*. - Зборник за филологију и лингвистику, XXX/2, Нови Сад 1987, стр. 45, напомена 1.

језика рускословенским у Срба није примана „као замена једног језика другим, већ само као примање друге варијанте једног истог језика који је имао ширу распрострањеност употребе и који је водио ка уједињењу са свом осталом културном сфером *Slaviae Orthodoxae*“.³ Сличности између ових двају црквених језика везаних за једну основу нису биле мале, нарочито у морфологији, синтакси и лексици. Разлике које су међу њима постојале јесу редакцијског карактера а оне се углавном тичу фонологије, графиције и правописа. Усвајање рускословенског језика у српској говорној средини пратила је извесна конфронтација тога језика како са српским тако и са српкословенским језиком, тј. како с народним тако и са књижевним. Под утицајем ових двају језика, рускословенски се на српском говорном подручју изменио, пре свега, на пољу фонетске реализације.⁴ У свом штампаном виду рускословенски језик остао је ван домаћаја србизације, тј. у богослужбеним књигама тај језик је дат у складу с одговарајућим графичким, ортографским и језичким нормама. Србизирање је захватило рускословенски језик у читању и певању. Тако је настала српска верзија, или, по речима П. Ђорђевића, српска редакција рускословенског језика: „Назив „рускословенски“ може да се с правом односи само на језик у црквеним, богослужбеним књигама, на „мртво слово“. Али чим се на њему људи Богу моле, онда он природно престаје да буде само мртав језик. Иако он данас нема особине живог књижевног или разговорног језика у пуном смислу, он ипак тиме што се изговара (чита или поје) има своју живу фонетику, која дакако није идентична са фонологијом данашњег нашег језика... Сви такви изговори имају заједничку српску основицу, фонетску базу. Постоји, дакле, просечни изговор као специјално наш или српска редакција рускословенског језика. Јасно је, према томе, да код нас постоји разлика између црквеног језика у књигама и ван књига, у њиховом читању“.⁵ Српски изговор богослужбених текстова донекле је утврђен према моделима српкословенског, који је и после треће деценије XVIII века имао одређени утицај на језик српске цркве и књижевности. Тако су се у изговору рускословенског језика у српској говорној средини сложиле особине из више језика: руског, српкословенског и српског језика. Стога се може рећи да се под термином „црквенословенски језик“ на српском подручју подразумева рускословенски језик са српским изговором.

Различита гласовна вредност појединих слова заједничких рускословенској и српкословенској азбуци јесу елементи које су Срби морали учењем савлађивати у сусрету с црквенословенским богослужбеним књигама. Руски изговор, који су преносили руски учитељи, није био прихваћен од стране српских ученика, јер је представљао „насиље“ над фонетским системом српског језика.⁶ Кроз читав XVIII век и

³ А. Младеновић, *Нови радови Н. И. Толстоја из историје књижевности језика у Срба*. - Зборник за филологију и лингвистику, XXVIII/1, Нови Сад 1980, стр. 211.

⁴ Види у новијим радовима који су везани за ову проблематику: Д. Е. Стефановић, *Нешто о иранскрипцији певаних рускословенских богослужбених шекстова*. - Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, бр. 15, Нови Сад 1994, стр. 65-74; З. Ранковић, *Напомене о црквенословенском језику у Срба*. - Црквене студије, год. III, бр. 3, Ниш 2006, стр. 299-305; исти, *О иранскрипцији црквенословенског језика*. - Годишњак, год. VII, бр. 7, Фоча 2008, стр. 59-67.

⁵ П. Ђорђевић, *Карактеристика савременог изговора наше црквеног језика*. - Богословље, год. VI, св. 3, Београд 1931, стр. 236.

⁶ Б. Унбегаун, *Почеци књижевности језика код Срба*. Прево М. Поповић, Београд - Нови Сад 1995, стр. 45.

делом XIX – све до Вукове реформе, поједина слова заједничка рускословенској и српкословенској азбуци имају код српских писаца различиту гласовну вредност и различит начин обележавања.⁷ Та разноликост у изговору црквенословенских текстова била је предмет рада на кодофикацији и у XX веку.⁸ Стога се у научним радовима највише пажње посвећује проблему изговора и транскрипције црквенословенских текстова. Анализа начина транскрипције дотиче се више основних проблема фонетске реализације црквенословенскога језика у српској говорној средини.

У овоме излагању задржаћу се на транскрипцији неколико краћих богослужбених текстова исписаних на страницама рукописног Поменика манастира Грабовца. Овде ћу донети ове транскрибоване текстове у целини и пропратити их потребним коментарима.

У Сентандреји, у Музеју Српске православне епархије будимске, чува се, поред осталог, *Поменик манастира Грабовца*, исписиван у временском распону 1730-1896. године.⁹ У *Поменику*, који има III + 441 лист, исписано је првих двадесет листова и на крају четрдесет један, са прекидима; остали листови су празни. И управо на неким од ових празних листова касније су, транскрипцијом,¹⁰ исписани извесни богослужбени текстови. Транскрибовани текстови исписани су Вуковом азбуком уз ретку употребу словних знакова раније, преддуковске, азбуке.

На листу 21 исписани су тропар и кондак Светоме оцу Николају:

Тропар оцѣ Николаѣм г. д. Правило вѣри и образ кротости, Воздежанија Учителѣа јави тѣа стаду твојему, јаже вешчей истина, сего ради стѣжал јеси смиренјем високаја, нишчетоју богатаја, Отче Свѣшчено началниче Николаје, моли Христа Бога спастисја душам нашим.

Кондак глас 3. В мирје свѣате, свѣшчено дјејствитель показалсја јеси, христово бо преподобне Евангелије исполнив, положил јеси дѣшу твоју о људех твојих, и спасл јѣси неповинија от смерти. Сего ради, освѣтилсја јеси, јако велики тајник Божија Благодати.

На листу 22 исписани су тропар и кондак на празник Рождества Христовога:

Тропар на рожд. Христово! Рождество твоје Христе боже наш, возсија мирови и свѣт разума, вѣ небо звѣздам служашчи звѣздоју чахусја, тебје клањатисја солнцу правди, и тебе вједјети сѣ висоти востока, Господи слава тебје.

Кондак глас 3. Дјева днес пресушчественаго раждајет, и земља вертеп неприступному приносит, ангели со пастирми славословјат, волсви же со звѣздоју путешествујут. Нас бо ради родисја отроча младо превјечни Богъ.

⁷ А. Младеновић, *Напомене о транскрипцији и криптичком издавању старих српских текстова из XVIII и XIX века*. - Зборник за филологију и лингвистику, XXII/2 Нови Сад 1979, стр. 91-129.

⁸ З. Ранковић, *Делатност Срба у XX веку на стандардизацији црквенословенског језика*. - Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати. Зборник радова научног скупа, књ. 4. (Приредио Б. Шијаковић). Београд: Православни богословски факултет 2009, стр. 86-90.

⁹ Опис овог рукописа види: Н. Р. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Манозиси, *Опис рукописа и старих илустрираних књига Српске православне епархије будимске у Сентандреји*. Опис југословенских ћирилских рукописа III, Београд - Нови Сад 1991, стр. 28-29.

¹⁰ Транскрипција (лат. trans - преко, scribere - писати) представља фонетско писање речи неког језика, тј. њихово преношење на други језик онако како се изговарају. То је, дакле, записивање говорне реализације.

На листу 226 стоји запис који гласи: *Писао Среџа Јанковић ускуженик 1896*. Морфологија слова у овоме запису одговара дуктусу текстова на претходним листовима, тако да се може закључити да је наведене текстове исписао Срета Јанковић 1896. године.

У транскрибованим текстовима Срете Јанковића Вуковом азбуком исписана су и слова црквенословенске (рускословенске) азбуке: њ, ѓ, љ, њ.

Слово њ није имало своје место у рускословенској азбуци,¹¹ али је било присутно у њој као једна варијанта слова и, које је у позицији иза других самогласника имало фонетску реализацију *j*, због чега је у обележавању добијало *слишну*. Пошто се слово њ среће у српској писмености крајем XVII и у првим деценијама XVIII века,¹² Србима није било тешко да наведено слово (њ = *j*) усвоје. Код овога писара, можда Срете Јанковића, слово њ имало је гласовну вредност *-j*, што сведоче исписани примери: *гјејсџивџиџель, џајник*. У једном примеру – *вџичей* – овај словни знак је и задржан.

Међутим, секвенце *-џи* и *-џи* на крају придевских облика изговорно се свде на *-и* у данашњем црквенословенском језику у Срба.¹³ Изговор са *-j* Срби нису могли усвојити јер за то нису имали упориште у свом народном језику где су се ови придевски завршеци изговарали са *-и*. Они су, дакле, секвенце *-џи* и *-џи* усвајали орфографски али не и изговорно. На тај начин и Срета Јанковић транскрибује придевске облике: *велики, џревјечни*.

Пажње вредан је један пример обележавања гласа *j* односно секвенце *-ju*. Наиме, у наведеном облику имена Светога оца Николаја исписаном као *Николаџаџ* глас *j* означен је словом из црквенословенске и српкословенске азбуке (*џа*) које је у црквенословенском имало гласовну вредност *ja* а у српкословенском *ja* у поствокалској позицији односно *a* у позицији после палаталног сугласника.

Црквенословенска самогласничка група *џи*, пре свега у наставцима, изговара се и транскрибује као *џи*. Изговор самогласничке групе *џи* као *џи* може се свести на *и*, како се и уочава у рускословенским текстовима XVIII и XIX века на српском говорном подручју.¹⁴ Ову групу Срета Јанковић преноси као сведену: *служџаџчи*.

Диграм *џџ* – састоји се из два словна знака али означава један глас и пише се на почетку речи – и слово *џ* – пише се у средини или на крају речи – имају изговорну вредност *у*, што је посведочено и у овим текстовима. Међутим, у неколико примера исписано је и слово *џ*: *оџџ Николаџаџ, дџшу*. У примеру *чаџусџа* изостављено је исписивања гласа у услед сандхија (*звџездоџу чаџусџа*).

Слова *џ* и *џ* у црквенословенском немају гласовну вредност, остала су у правопису због своје слоготворне функције, тј. због потребе да се слог заврши на самогласник или полугласник. Не пишу се на почетку речи, али се обавезно пишу на крају речи када се реч завршава сугласником. Како немају изговорну вредност ови

¹¹ Види нпр. граматике црквенословенског језика новијег датума: Т. Л. Миронова, *Церковнославјанский язык*, Москва 1997, с. 9; М. Л. Ремнева, В. С. Савельев, И. И. Филличев, *Церковнославјанский язык*, Москва 1999, с. 26.

¹² А. Младеновић, *О неким џиџањима џримене и измене рускословенској језика код Срба*, стр. 72.

¹³ П. Ђорђић, *Карактерџистџика савременој изџовора нашеј црквеној језика*, стр. 243.

¹⁴ А. Младеновић, *Најомене о џтранскриџиџи и криџичком издавању сџтарих срџских џексџова из XVIII и XIX века*, стр. 126-127.

словни знаци се не транскрибују. Писар ових текстова употребио је слово њ три пута: у исписивању примера вѣ и *Боѣ*, и у потпису: *Среѣа Јанковиѣз*.

Самогласник ѣ се после тврђих сугласника већ у време Светога Саве изговарао као *e*.¹⁵ Такав, екавски, изговор постао је карактеристичан за српскословенски језик.¹⁶ Сусретом с рускословенским језиком, Срби су се сусрели и с новом гласовном вредношћу слова ѣ које је у руском црквеном језику имало вредност секвенце *je*.¹⁷ Такво „јекавско“ изговарање *jaѣа* прихваћено је од стране подунавских Срба, а примењује се и данас. То значи да се ѣ изговара као *je* када стоји после тврђих сугласника, а када стоји после л и н, онда се л и н изговарају *љ* и *њ*, а ѣ као *e*. Ту је слово ѣ преузело улогу слова љ из српскословенске писмености које је морало бити напуштено јер га није било у рускословенској ћирилици.¹⁸ У испитиваним текстовима *jaѣи* се среће у поствеларној позицији са јекавским изговором: *в мирје, свјашчено дјејствитиель, свјей, звјездам, вједјейи* итд. У два примера исписано је само слово ѣ: *вѣри, јѣси*. Пажње вредан је други облик: вероватно је почетно *j*- исписано као почетна гласовна вредност *jaѣа* а у наставку је, можда махинално, исписано и дотично слово.

При одређивању српске фонетске реализације словних група л(ь), н(ь), треба имати у виду одговарајуће изговорне моделе у српском језику, односно, у недостатку таквих модела треба пратити етимологију датог облика¹⁹ или се осврнути на морфологију. У анализираним транскрибованим текстовима обележен је умекшани изговор у поменути групама: *свјашчено дјејствитиель*.

У српскословенској писмености, словом џ означавања је гласовна група *шѣи*. Са примањем рускословенског језика Срби су морали усвојити нову вредност обележену графijом џ – гласовну вредност *шч*, што и није било особито тешко пошто је гласовна група *шч* постојала како у народном језику тако и у српскословенском. Међутим, како је већ приказано,²⁰ примањем рускословенског изговора џ = *шч*, Срби нису заборавили ни своју вредност овога слова: џ = *шѣи*.²¹ У наведеним транскрибованим текстовима у *Поменуку* јавља се изговор са *шч*: *вешчеј, нишчейоју, служашчи, ѣресушчестивенаю*.

¹⁵ П. Ђорђић, *Старословенски језик*, Нови Сад 1975, стр. 222.

¹⁶ А. Младеновић, *Међусобни однос српског и сискословенског језика и неке најомене о старој ћирилској графiji*.- Археографски прилози, 10-11, Београд 1988-1989, стр.24; П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990, стр. 210.

¹⁷ О слову ѣ = *je* у рускословенској ћирилици види: П. Ивић, Б. А. Успенский, *Архаическа сисѣма црковнославянског произношения (из историје лингвистичког произношения в Русији)* – Критика.- Зборник за филологију и лингвистику, XIII/1, Нови Сад 1970, стр. 284-287.

¹⁸ О фонетској реализацији слова ѣ код Срба види: А. Младеновић, *Најомене о ѣтранскрипцији и кријичком издавању старих српских ѣекстjова из XVIII и XIX века*, стр. 99-107.

¹⁹ Д. Е. Стефановић, *Нешјо о ѣтранскрипцији ѣванских рускословенских бојослужбених ѣекстjова*, стр. 70.

²⁰ А. Младеновић, *О неким ѣиѣањима ѣримене и измене рускословенског језика код Срба*, стр. 64-68; исти: *Најомене о ѣтранскрипцији и кријичком издавању старих српских ѣекстjова из XVIII и XIX века*, стр. 107-113.

²¹ Види: В. Ст. Караѣић, *Главне разлике између данашњег Словенског и Српског језика*.- У: Сабрана дела Вука Караѣића, књига осма, Београд 1964, стр. 59. На другом месту, у азбуци за слово џ стоји гласовна вредност *шѣи*, *шч*. Види: В. Ст. Караѣић, *Оглед српског буквара*.- У: Сабрана дела Вука Караѣића, књига осма, Београд 1964, стр. 120.

Приликом фонетске реализације црквенословенског језика код Срба, долази до *једначења* сугласника и *ујрошћавања* сугласничких група. Тако, написане примере: *возхвалятъ, безъ сѣмене, безъ сѣвненїа* треба изговарати: *восхваляйт̄, бесѣмене, бесравњенија*; односно, примере: *солнце, сердце* као: *сонце, серце*. Међутим, треба имати у виду да правила *једначења* сугласника и *ујрошћавања* сугласничких група у српском језичком изражавању „не могу сасвим доследно да се примене на све рускословенске облике, јер би они у неким случајевима постали неразумљиви и непознатљиви“.²² У анализираним текстовима ове сугласничке групе транскрибоване су без *једначења*: *возсија*, или *ујрошћавања*: *Оѣче, солнцу*. Наведени облици требало би да се изговарају и транскрибују као: *восија, оче, сонцу*.

У прилагођавању рускословенског српском изговору приметна је појава тзв. *нейосѣјаној а*. Непостојано *а* се јавља у групи нагомиланих сугласника од којих је један сонант, а има за циљ да олакша изговор тих сугласничких група. Према садашњој пракси изговора црквенословенског језика, када се сонант нађе на почетку речи испред сугласника, односно, на крају речи иза сугласника, као и у средини речи у неким облицима, између њих се умеће непостојано *а*. При томе треба имати у виду чињеницу да „примена непостојаног *а* у српском изговору рускословенских текстова није нормирана. Њена учесталост зависи од различитих изговорних пракси, а не од кодификованог правила“.²³ Изговор с непостојаним *а* било би србизирање. У транскрипцијама Срете Јанковића непостојано *а* није заступљено: *сїасл̄ јѣси*.

Другу групу транскрибованих текстова чине исписи на листовима 23 и 24. Незнамо ко је исписао редове на наведеним листовима. Дуктус је врло близак дуктусу Срете Јовановића, па се, са великом дозом опреза, можда могу њему приписати и ове транскрипције. И ови текстови исписани су Вуковом азбуком са елементима ранијега писма (ѣ, љ).

На листу 23 исписани су тропар и кондак за празник Богојављење:

Тропаръ на Св. Богојављење глас а. Во јордање крешчајушчусја тебје Господи, тројическоје јависја поклоненийе, родителев бо глас свидѣтелствоваше тебје, возлюбленаго тја сина именуја, и дух во видїе голубиње, извѣствоваше словесе утвѣржденије. Јавлејсја Христе боже и мир просвѣшчей слава тебје.

Кондак гл д. Јавилсја јеси днес въ селењеј, и свјет твој Господи знаменасја на насъ, Въ разумје појушчих тја, пришел јеси и јавилсја јеси въ свјет неприступни.

На листу 24 исписан је тропар на Сретење и почетак кондака за исти празник:

Тропар на Сретеније гл. а. Радуйсја Благодатнаја Богородице дјево, из тебе бо возсија солнце правди Христос Бог наш, просвѣшчајај сушчија во тмѣе, веселисја и ти старче праведни, пријеми во објатија свободитеља душ наших, дарујушчаго нам воскресеније.

Кондак глас а. Утробу дјевичу освјативи рождеством твоим, и руцје Симеоне благословиви, (...).

У филолошком коментару на ове транскрибоване текстове, задржаћу се у представљању оних ортоепских норми црквенословенског језика које нисмо на-

²² Дим. Е. Стефановић, *Нешиѣ о ѣтранскрипцији ѣванїих рускословенскихъ боѣслужбенихъ ѣтексїѣѣва*, стр. 69-70.

²³ Дим. Е. Стефановић, *Нешиѣ о ѣтранскрипцији ѣванїих рускословенскихъ боѣслужбенихъ ѣтексїѣѣва*, стр. 72.

лазили у транскрибованим текстовима који се са релативном сигурношћу могу приписати руци Срете Јовановића.

Слово *й* јавља се у фонетској вредности *j*, било у средини или на крају речи: радујсја, просвјешчей, или је исписано у секвенци *је*: тројическоје, поклоненије, видје. Наравно, уобичајен је пренос транскрипцијом: *јављејсја, селењеј*.

Секвенце *-ый* и *-йй* на крају придевских облика изговорно се свODE на *-и*: *свјеѣй неѣприсѣуѣни, сѣтарче ѣраведни*. Наведено свођење секвенци *-ый* и *-йй* на изговорно *-и*, међутим, не важи за одговарајуће партиципске завршетке: „Изговорни завршетак *-и* нема подлогу у српском језику јер у њему нису сачувани одговарајући облици партиципа. С друге стране, изговорни облици партиципа са завршетком на *-и*, у неким случајевима изједначили би се са одговарајућим облицима императива, на пример *ѣради, воскресѣ*“.²⁴ Међутим, у овим текстовима секвенце *-ый* и *-йй* на крају партиципских облика такође су изговорно сведене на *-и*: *ѣријѣми, освјаѣшѣви, блаѣословѣви*.

Стари српскословенски и рускословенски изговор почетног *ј*- у примерима који представљају адаптацију грчких група *ја-*, *јѣ-*, *јо-*, *јов-*, своди се у Срба на *ј-*, чему налазимо подлогу у српском језику средњега века. Тако, написане примере: *во ѣорданѣ, ѣреј* треба изговарати и транскрибовати с почетним *ј-*: *во Јоргане, јереј*. Почетно *ј-* исписано је и у испитиваним текстовима: *во јоргане* (у овом примеру име реке у транскрипцији исписано је малим почетним словом. Малим почетним словом исписани су и облици именица Бог, Дјева: *боже, дјево*).

Изговор словних група *лѣ*, *нѣ* може изазвати недоумице. Наиме, црквенословенски језик је поменуते групе имао гласовно реализоване са *ље*, *ње*. У српскословенском и српском језику оне су, тако написане, изговаране са *ле*, *не*. Изговорне секвенце *ље*, *ње* у српскословенској писмености означене су са *лѣнѣ*. Срби су црквенословенске групе *лѣ*, *нѣ* читали и изговарали онако како се пише – са *ле*, *не*, сматрајући да тиме усвајају изговор који одликује нови црквени језик.²⁵ У садашњем посрбљеном изговору црквенословенског језика, ове словне групе имају двојаку фонетску реализацију: *ле*, *не* и *ље*, *ње*. При одређивању српске фонетске реализације ових словних група, као и сличних њима: *ли*, *ни*, *л(ь)*, *н(ь)*, треба имати у виду одговарајуће изговорне моделе у српском језику, односно, у недостатку таквих модела треба пратити етимологију датог облика²⁶ или се осврнути на морфологију. У овим транскрибованим текстовима, словне групе *лѣ*, *л(ь)* пренете су онако како су и написане: *родѣшѣлев, возљубленаѣо, јављејсја, селењеј, свѣдјѣшѣлѣсѣвовашѣ*. Словна група *нѣ* транскрибована је и са *не*: *ѣоклоненије* и са *ње*: *селењеј*.

Слово *н* изговара се као *ји* када стоји после самогласника. У анализираним текстовима среће се писање како *ји*: тројическоје, тако и писање без *ј*: *ѣвоим*. У овом другом примеру можда је заступљено морфолошко писање или је у питању заиста изговор без *-ј-*.

²⁴ Д. Е. Стефановић, *Неѣшѣо о ѣтранскрипцији ѣеваних рускословенских боѣослужбених ѣекѣшѣова*, стр. 67.

²⁵ А. Младеновић, *О неким ѣѣшѣањѣма ѣримене и измене рускословенској јѣзѣка код Срба*, стр. 73-74.

²⁶ Д. Е. Стефановић, *Неѣшѣо о ѣтранскрипцији ѣеваних рускословенских боѣослужбених ѣекѣшѣова*, стр. 70.

Транскрипција облика локатива сингулара именице женског рода из тропара на Сретење са *во ѿмње* (< во тѣѣ) можда представља погрешан изговор а тиме и погрешну транскрипцију.

На листу 173б исписан је, Вуковом азбуком са елементима рускословенског писма (ѣ, я), тропар на празник Преноса моштију Светога Николаја Мирликијског:

Тропар пренесенија моштију св. оца Николе у Град Барски. 9. маја. глас 4. Приспје ден свѣтлаго торжества, Град Барски радујетсја, и с' ним селенаја свја ликовствујет, пјенми и пјесанми духовними. Днес бо свјашченоје торжество, пренесеније честних и велецјелебних мошчеј Свјатитеља и чудотворца Николаја, яко же незаходимоје солнце возсија свјетозарними лучами разгоњајај тму, прегрјешенији оставленије даровати и душам нашим велију милост.

Испод тога стоји „потпис“ који гласи: *ѿрибележио манастирски искушеник П. Бојољуб*. На основу потписа на следећој страни који припада истој писарској руци, испод записа о оправци манастира 1897. године, а који гласи: *ѿрибележио Б. Прњаворовић искушеник*, може се закључити да је и наведени тропар исписао Богољуб Прњаворовић 1897. године.

Слово ѣ транскрибовано је са *је* изговором: *ѿрисіје, велецјелебних, свјетозарними*. У једном примеру јавља се слово ѣ на свом етимолошком месту: свѣтлаго.

У једном примеру уместо транскрипције такође се на свом месту, према рускословенској ортографији, јавља руско слово я: *яко же*.

У транскрибованом тексту исписаном руком Богољуба Прњаворовића срећу и извесни србизми. Одлике српског језика срећу се у синтагми *селенаја свја* (< *селенаа сва*): у првом делу синтагме изостављен је почетни сугласник *в-*, а у другом делу обележена је метатеза у првом слогу заменичког облика: *вс-* > *св-*. Србизирање се огледа и у изговору с непостојаним *а* у примеру *ѿјесанми*.

У анализираном тропару, словна група *ѣ* пренета је онако како је и написана: *селенаја, оставленије*, што је, да подсетим, у складу са познатом особином славеносрпског језика у којем су српски писци рускословенско *ѣ* читали и изговарали са *ле*.²⁷

Сугласничке групе у наведеном тропару транскрибоване су без *једначења*: *возсија*, или *ѿрошћавања: честних, солнце*.

Усвајање рускословенског језика од стране српских говорника пратила је извесна конфронтација тога језика како са српским тако и са рускословенским језиком. Под утицајем ових двају језика, рускословенски се на српском говорном подручју изменио, пре свега, на пољу говорне реализације. Тако је настала српска редакција рускословенског језика, код Срба позната као црквенословенски језик, чије основне одлике представљају резултат процеса србизирања рускословенског језика. Током времена дошло је до систематизације тих промена у изговору црквеног језика а самим тим и до стандардизације црквенословенске ортоепске норме у српској језичкој средини. Међутим, анализа текстова транскрибованих 1896. и 1897. године показује да потпуне уједначености у изговору ни тада није било код српских говорника.

²⁷ А. Младеновић, *Славеносрпски језик. Стилуре и чланци*, Нови Сад 1989, стр. 35, 39.